

Л.П.ПАВЛЕНКО, професор кафедри історії та культури української мови Волинського державного університету імені Лесі Українки

Проблеми культури української мови у творчому доробку

Олександра Рисака

У статті розглянуто загальні культуромовні параметри творчості О.О.Рисака, особливості його індивідуально-творчої манери як талановитого митця слова і глибокого науковця.

Ключові слова: норми літературної мови, ортологія, культура української мови, індивідуальний стиль письменника.

L.P. Pavlenko

Problems of Ukrainian Culture in Oleksander Rysak's Creative Work

The article describes general cultural-linguistic parameters in O.O. Rysak's works and the particular features of his individual and creative manner as of a gifted word artist and a deep scientist.

Key words: norms of a literary language, orthology, culture of the Ukrainian language, an individual style of the author.

Культура мови як універсальне лінгвістичне поняття охоплює значне коло ознак і сутностей. Це не лише дотримання норм літературної мови, тобто реалізація прагнення до лексико-фразеологічного, орфоепічно-фонетичного, орфографічного, морфологічного, синтаксичного і стилістичного ідеалу, а й усвідомлення авторитетності рідної мови, дотримання фактичної правильності, чіткості, доцільності, логічності, мовноетикетних приписів, формування чуття мови [див.: 5, 263]. І за цим усім – усвідомлення величезної ваги слова в інтелектуальному житті людини, у її вихованні, розбудові мислительної й почуттєвої сфери, формуванні ментальних характеристик, тобто того, що возвеличує дух людини, підносить її над приземленим існуванням – розуміння ролі мови в духовному світі людства взагалі і конкретної людини зокрема. Всі ці ортологічні й соціолінгвістичні параметри загалом і кожен індивідуально варті в контексті наукової, публіцистичної, художньої творчості Олександра Опанасовича Рисака окремої розмови. З другого боку, препарування сказаного,

написаного, відчутого цим філологом теж є справою невдячною, бо його слово, його думка говорять самі за себе. Заявлена назвою пропонованої роботи проблема наразі може бути зреалізована в загальних рисах як своєрідна інтродукція до пізнання світу слова Олександра Рисака.

У тому, що випускники Луцького державного педагогічного інституту і Волинського державного університету імені Лесі Українки стали справжніми філологами, перебільшити роль Олександра Опанасовича неможливо. Його ґрунтовні й глибокі лекції формували їх професійні уподобання, його самовідданість і подвижництво в праці спонукали до наслідування. Він навертав молодих «у свою віру», не докладаючи для цього особливих зусиль. Це робили за нього його високопрофесійна праця, чутливе серце, глибока й всебічна ерудиція. У спогадах колишніх студентів про alma mater завжди присутній О.О.Рисак. І все це було освячене духом високого і мудрого, щирого і пристрасного Слова, Слова з великої літери, мови, яка для нього була не просто будівельним матеріалом для літератури, а мала набагато важливіше призначення.

Мовознавці різних часів не можуть дати відповіді на запитання, звідки пішло Слово, дар мови, даний людині природою, Богом – і для чого? Усім, хто був свідком мовотворчості О.О.Рисака, завжди здавалось, що Олександр Опанасович привідкрив цю магічну завісу таїни Слова, він знав, що сказати, як сказати; слово нашого українського Златоуста не лише зачіпало естетичне чуття слухачів, дарувало інтелектуальні перли-скарби, а й бентежило душу, порушувало душевний спокій, тривожило серце, і невіддільні одне від одного мовознавство та літературознавство як дві іпостасі її величності філології співіснували в його житті.

Усіх, кому на життєвому шляху зустрічався Олександр Опанасович Рисак, вражали його знання, глибоке й глибинне зачудування словом. Його мовна палітра – усна і писемна, книжно-літературна й розмовна – без вишуканих, штучних ораторських спецприємів органічно, енергійно,

нездевальвовано вводила співрозмовника (і досвідченого вченого, і студента-неофіта) в царину слова.

Може, це було визначено долею. Народжений в родині холмшаків, де родинне поклоніння рідному було оповите атмосферою чужинського несприйняття його мови і віри, він з дитинства усвідомив, що **свій** дух, **своє** слово слід берегти. І те, що було закладено родиною, батьками, сімейним вихованням, розвинулося та збагатилося пізніше і самоосвітою, і талановитими педагогами-патріотами, що траплялися на його шляху.

Коли читаємо його рецензії, відгуки, коментарі, аналітичні наукові праці, перед нами постає не холодно відсторонений інтелігент-естет, а небайдужий інтелектуал, який не лише аналізує, коментує написане колегами-філологами чи письменниками, а й виступає навіть своєрідним співавтором естетики рецензованого слова. Його рецензії на роботи колег – це щирий, зацікавлений, вдумливий аналіз, а подекуди й коментар – фактично й лінгвально багатий, за яким – не лише образ і манери того, кого рецензують, а не меншою мірою й рецензента. Такі рецензії й наукові відгуки, подекуди не завжди стандартизовані, відомі в українській філологічній науці (згадаймо хоча б праці такого типу визначного майстра слова Максима Тадейовича Рильського). Критична спадщина Олександра Рисака теж може бути еталоном розуміння художнього слова і досконалого володіння ним. Вчитуємося у слово про «сивого барда осінньої печалі» Костя Шишка: «К.Шишко – поет високого рівня версифікації. Він вдало послуговується, немов той Дант, терцинами. До речі, щось кантівське було у самому Костеві. Гострота погляду. Нещадний присуд. Тонке відчуття гріховності і фальші. Непоступливість. Та й, зрештою, безпритульність, бездом'я» [3, 99].

Намагання бути точним, точнішим, найточнішим у словесному малюнку породжувало вживання досконалих рядів, які вражають точністю і вишуканістю мислі:

Процокало, промчало, проспівало,

*Проникло, просвітило, проячало,
Прожебоніло, просто промовчало...
Привидилось?
А чи було й пропало?*

.....
*Пролізло, проповзло, прошкандибало,
Прошвендялось, прокралось, просичало,
Щось прогнусавило і навіть пробурчало...
Приснилось? Чи і таке бувало. [4, 60]*

Як живий, нерідко постає образ автора навіть із скупих епістолярних рядків. Наприклад, з листа до професора Володимира Качкана: *«Привіт, Володимире! Отримав таку дорогу для мене бандероль. Незмірно дякую. То буде справді окраса моєї лабораторії. Показую, розповідаю, гоноровлюся»* [1, 16].

Прикро, що не записано те, що тільки звучало й пішло у вічність і десь далеко у безконечному просторі і вічності відлунює досконалістю і мудрістю слова.

Вражають поетичні мініатюри поета (на кшталт японських хоку), в яких викристалізовується думка й образ:

*Соборна – значить спільна, тільки чом це
До різних храмів йдуть брати і сестри? [2, 40]*

*Йде голодний, корчиться від сміху,
А сльоза на віях шелестить. [2, 40]*

*Вродили яблуні цьогоріч –
Багато буде відкриттів. [2, 35]*

*Чим більше мовчимо, тим більше дум крилатих.
Мовчання для розумного, як свято. [2, 35]*

Аксіомою є те, що найбільші відкриття людство робило на стикові наук. Саме в цій проекції маємо розглядати вдалі й продуктивні спроби науковця й письменника (а ці дві найважливіші іпостасі постаті О.О.Рисака органічно і нероздільно поєднані). Синтез мистецтв як предмет наукових студій присутній і в його поетичних творах:

*Квінтами падає дощ,
Ронить донизу дієзи. [2, 34]*

*Падає листя на трави,
Росами вкриті покоси.
Сурми ноктюрни заграли...
Осінь. [2, 32]*

Встаю до сходу сонця – і день у соль-мажорі [2, 33]

*Згубилась пара до і соль –
І де та звучна квінта?
Я їх на яблуні знайшов:
Гойдались, наче діти. [2, 11]*

В Олександра Опанасовича Рисака, митця і науковця, небагато творів, присвячених власне Слову:

*Час заблудився в лабіринтах долі,
Шукаючи нову тернову віть.
В холоднім Слові, у порожнім Слові
Чийсь гріхи, мов загадка століть. [2, 28]*

Або

*У нашій мові – синь небесна,
У нашій мові – дзвін роси.
Розіп'ята, вона воскресла,
Щоби народ свій воскресить,*

Щоби утвердитись у вірі

І не згубитись у віках.

Допоки мислю, нею мрію

Per aspera ad astra шлях! [2, 31]

За цим лаконізмом – не лише замилювання мовою, а й тривога за неї, за долю Слова у найвищому його значеннєвому сенсі.

Серед улюблених слів автора – **одержимість, шаленство**. Напевно, саме вони якнайточніше відобразили його «єднання пристрасті і чарівного слова», його творчий політ, такий яскравий і раптово так рано перерваний.

Про Олександра Рисака неможливо говорити в минулому часі. Слово Майстра надихає й живить і його учнів, і його колег. Саме про таких Ліна Костенко писала:

При майстрах якось легше.

Вони, мов атланти,

Держать небо на плечах .

А то ж і є висота.

ЛІТЕРАТУРА

1. Качкан Володимир. «Як важко пробивається весна» // Олександр Рисак – педагог, науковець, письменник: Публіцистика, поезії / Упор. В.Т. Денисюк. – Луцьк: Надстир'я, 2004. – С.9 – 20.

2. Рисак О. Сьома нота печалі. Поезії. – Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2003. – 52 с.

3. Рисак Олександр. Сивий бард осінньої печалі // Олександр Рисак – педагог, науковець, письменник : Публіцистика, поезії / Упор. В.Т. Денисюк. – Луцьк: Надстир'я, 2004. – С.83 – 100.

4. Рисак О.О. Не сотвори собі кумира: Поезії. – Луцьк: Надстир'я, 1996. – 64 с.

5. «Українська мова». Енциклопедія. – К.: «Укр. енцикл.», 2000. – 752 с.

